

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده حقوق و الهیات

بخش الهیات

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته الهیات گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

بررسی حکم فقهی و حقوقی ترور در منابع اسلامی

مؤلف :

زکیه سلمان زاده

استاد راهنما :

دکتر علی عارفی مسکونی

استاد مشاور :

دکتر عبدالرضا محمد حسین زاده

شهریورماه ۱۳۹۲

ب

این پایان نامه به عنوان یکی از شرایط درجه کارشناسی ارشد به

بخش الهیات

دانشکده حقوق و الهیات

تسلیم شده است و هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود .

دانشجو: زکيه سلمان زاده

استاد راهنما: دکتر علی عارفي مسكونی

استاد مشاور: دکتر عبدالرضا محمد زاده

داور ۱: دکتر رضا رستمی زاده

داور ۲: دکتر رضا فرشچیان

نماینده‌ی تحصیلات تکمیلی در جلسه دفاع: دکتر هادی وحدانی فر

معاونت پژوهشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده: دکتر جلال میرزایی

حق چاپ محفوظ و مخصوص به دانشگاه شهید باهنر کرمان است

تشر و قدردانی:

«من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق»

خداوند مهربان را شاکر و سپاسگزارم که توفیقات همیشگی اش چراغی فرا راه زندگیم بوده و مدد و استعانتش همواره در شرایط و مراحل مختلف دستگیر این حقیر.

اکنون که به لطف خدا پایان نامه کارشناسی ارشد خود را با موضوع بررسی حکم فقهی و حقوقی ترور در منابع اسلامی به پایان می رسانم بر خود لازم می دانم از کلیه اساتید محترمی که در دوره کارشناسی ارشد، افتخار شاگردی ایشان را داشته ام قدردانی نمایم.

از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر عارفی که با کمال حوصله و دقت راهنمایی لازم را ارائه نمودند و جناب آقای دکتر محمد حسین زاده که با مشاوره های خود مرا مورد لطف قرار دادند تشکر می نمایم.

همچنین از والدین و همسر که همواره مشوق من در امر تحصیل بوده اند و این پژوهش مرهون شکیبایی آنهاست کمال تشکر را دارم.

تقدیم به:

ساحت مقدس پیامبر عظیم شأن اسلام (ص) و ائمه اطهار (ع) به ویژه محضر مبارک حضرت بقیه الله الاعظم (ارواحنا فداه) که روزی خواهد آمد و «يَمَلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْمًا وَ جَوْرًا».

هدا به روح پر فتوح بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی، امام خمینی (ره) و جانشین برحقش امام خامنه ای (مدظله العالی) و تمام شهدای والا مقام بویژه شهدای علمی این مرز و بوم که ناجوانمردانه به شهادت رسیدند.

و تقدیم به

پدر و مادر فداکارم

همسر صبور و مهربانم

و فرزند عزیزم

چکیده:

ترور و تروریسم یک معضل جهانی و پدیده شومی است که همراه با تحولات و تغییرات در سطح جهانی به سرعت رشد و گسترش پیدا کرد و باعث حذف انسان های بی شماری از صحنه گیتی شد. از آن جا که بسیاری از نسبت های ناروا به اسلام و مسلمانان به این پدیده مرتبط می باشد، اندیشمندان جهان اسلام برای اعلام دیدگاه فقه اسلامی، شروع به جستجو و بررسی این موضوع نمودند تا با یافتن حکمی پیرامون آن، دیدگاه اسلام را نسبت به اینگونه اقدامات بیان دارند.

پژوهش حاضر پس از بیان مؤلفه های اصلی ترور به بررسی و یافتن احکام عناوین مشابه آن در فقه پرداخته و این موضوع را از جنبه حقوق داخلی و بین المللی مورد ارزیابی قرار داده است.

در پایان این نتیجه به دست آمده است که هرچند در متون اسلامی تعریفی در زمینه مفاهیم مصطلح ترور و تروریسم وجود ندارد، اما با تبیین یک سری اقدامات مذموم همچون فتک، اغتیال و... می توان حکم برخی از اقدامات تروریستی را دریافت.

کلید واژه:

ترور- تروریسم - حکم فقهی - حکم حقوقی - منابع اسلامی

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات طرح

۲	مقدمه.....
۳	بیان مسئله.....
۴	هدف های تحقیق.....
۴	ضرورت انجام تحقیق.....
۵	استفاده کنندگان از تحقیق.....
۵	فرضیه ها و سوالات تحقیق.....
۵	پیشینه تحقیق.....
۶	روش اجرای تحقیق.....

فصل دوم: کلیات و مفاهیم

۸	کلیات.....
۱۰	تعریف لغوی و اصطلاحی ترور.....
۱۰	تعریف لغوی و اصطلاحی تروریسم.....
۱۱	عناصر اقدامات تروریستی.....
۱۲	تفاوت ترور و تروریسم.....
۱۳	تروریست.....
۱۳	اقسام ترور.....

- ۱- ترور بر مبنای انگیزه ها و اهداف..... ۱۴
- ۱-۱ ترور با اهداف سیاسی..... ۱۴
- ۲-۱ ترور با اهداف ایدئولوژیکی..... ۱۴
- ۲- ترور بر مبنای عاملین..... ۱۴
- ۲-۱- تروریسم فردی..... ۱۵
- ۲-۲- تروریسم گروهی..... ۱۵
- ۲-۳- تروریسم دولتی..... ۱۵
- روش های تروریستی..... ۱۵
- تاریخچه ترور..... ۱۶
- ۱- تاریخ ترور در جهان..... ۱۶
- ۲- تاریخ ترور در ایران..... ۲۰
- ۳- نمونه هایی از ترور در صدر اسلام..... ۳۰

فصل سوم: بررسی ترور در فقه

- کلیات..... ۳۵
- ۱- ترور در قران
- ۱-۱- تعریف لغوی و اصطلاحی ارهاب..... ۳۶
- ۱-۲- آیات مربوط به مشتقات ارهاب..... ۳۶

۲- ترور در روایات

- ۴۱ کلیات.....
- ۴۱ ۱-۲- فتک.....
- ۴۱ ۱-۱-۲- تعریف فتک.....
- ۴۲ ۲-۱-۲- روایات مربوط به فتک.....
- ۴۳ ۲-۱-۳- مقایسه ترور با فتک.....
- ۴۵ ۲-۲- اغتیال.....
- ۴۵ ۱-۲-۲- تعریف اغتیال.....
- ۴۵ ۲-۲-۲- روایات مربوط به اغتیال.....
- ۴۶ ۳-۲-۲- رابطه ترور با اغتیال.....
- ۴۸ ۳-۲- غدر.....
- ۴۸ ۱-۳-۲- تعریف غدر.....
- ۴۸ ۲-۳-۲- روایات مربوط به غدر.....
- ۴۹ ۳-۳-۲- رابطه غدر با اقدامات تروریستی.....
- ۵۲ ۴-۲- محاربه.....
- ۵۲ ۱-۴-۲- کلیات.....
- ۵۲ ۲-۴-۲- تعریف لغوی محاربه.....
- ۵۳ ۳-۴-۲- تعریف اصطلاحی محاربه.....

- ۵۵.....۴-۴-۲-ارکان محاربه.
- ۵۵.....۴-۴-۱-رکن مادی
- ۵۵.....۴-۴-۱-۱-وسیله محاربه.
- ۵۶.....۴-۴-۱-۲-عدم تاثیر زمان و مکان
- ۵۶.....۴-۴-۱-۳-شخصیت مرتکب جرم
- ۵۷.....۴-۴-۲-رکن معنوی.
- ۵۷.....۴-۵-عناصر محاربه در فقه
- ۵۷.....۴-۵-۱-تجريد السلاح
- ۵۷.....۴-۵-۲-قصد ایجاد هراس
- ۵۷.....۴-۵-۳-ترساندن مردم
- ۵۸.....۴-۶-محرابه در آیات و روایات
- ۶۰.....۴-۷-رابطه ترور و محاربه.
- ۶۲.....۴-۵-افساد فی الارض
- ۶۲.....۴-۵-۱-کلیات
- ۶۲.....۴-۵-۲-تعريف لغوی و اصطلاحی افساد فی الارض
- ۶۳.....۴-۵-۳-افساد در آیات و تفاسیر
- ۶۴.....۴-۵-۴-رابطه بین افساد و محاربه
- ۶۶.....۴-۶-بغی

- ۶۶-۲-۱-۶-۱ کلیات.....
- ۶۶-۲-۲-۶-۲ تعریف لغوی و اصطلاحی بغی.....
- ۶۶-۲-۳-۶-۲ شرایط تحقق بغی.....
- ۶۶-۲-۱-۳-۶-۲ قیام علیه حکومت اسلامی.....
- ۶۷-۲-۲-۳-۶-۲ وجود تاویل یل شبهه.....
- ۶۷-۲-۳-۳-۶-۲ وجود سازمان و تشکیلات.....
- ۶۷-۲-۴-۳-۶-۲ مسلمان بودن باغیان.....
- ۶۸-۲-۴-۶-۲ آیات و روایات مربوط به بغی.....
- ۶۹-۲-۵-۶-۲ رابطه بغی با ترور.....

۳- بررسی ترور در سیره معصومین (ع)

- ۷۰-۱-۳-۱-۱-۳ بررسی برخی ترورهای صورت گرفته در زمان پیامبر اکرم (ص).....
- ۷۰-۱-۱-۱-۳ کلیات.....
- ۷۰-۲-۱-۱-۳ ماجرای قتل ابوعفک.....
- ۷۰-۳-۱-۱-۳ ماجرای قتل عصماء دختر مروان.....
- ۷۱-۴-۱-۱-۳ ماجرای قتل کعب بن الاشرف.....
- ۷۲-۵-۱-۱-۳ ماجرای قتل ابورافع.....
- ۷۳-۲-۳-۲-۳ بررسی برخی ترورهای صورت گرفته در زمان ائمه اطهار (ع).....

۴- بررسی عناوین مشتبه شده به ترور

کلیات.....	۷۵
۱-۴ دفاع.....	۷۵
۱-۱-۴ کلیات.....	۷۵
۲-۱-۴ اهمیت و فلسفه دفاع.....	۷۶
۳-۱-۴ دفاع مشروع.....	۷۹
۱-۳-۱-۴ کلیات.....	۷۹
۲-۳-۱-۴ تعریف لغوی و اصطلاحی دفاع مشروع.....	۷۹
۳-۳-۱-۴ شروط دفاع مشروع در فقه.....	۸۰
۱-۳-۳-۱-۴ شروط خطر.....	۸۰
۱-۱-۳-۳-۱-۴ غیر مشروع بودن خطر.....	۸۱
۲-۱-۳-۳-۱-۴ حال بودن خطر.....	۸۱
۳-۱-۳-۳-۱-۴ حقیقی بودن خطر.....	۸۱
۲-۳-۳-۱-۴ شروط عمل دفاعی.....	۸۱
۱-۲-۳-۳-۱-۴ ضرورت عمل دفاعی.....	۸۲
۲-۲-۳-۳-۱-۴ تناسب عمل دفاعی.....	۸۲
۴-۳-۱-۴ تفاوت ترور با دفاع مشروع.....	۸۳
۲-۴ جهاد.....	۸۵
۱-۲-۴ کلیات.....	۸۵

- ۲-۲-۴-۲- تعریف لغوی و اصطلاحی جهاد..... ۸۵
- ۳-۲-۴-۳- اقسام جهاد..... ۸۶
- ۴-۲-۴-۴- ادله فقهی و جوب جهاد..... ۸۶
- ۴-۲-۴-۱- عقلی و فطری بودن دفاع..... ۸۷
- ۲-۴-۲-۴- آیات قران..... ۸۸
- ۳-۴-۲-۴- روایات..... ۸۹
- ۴-۴-۲-۴- اجماع فقیهان اسلام..... ۹۰
- ۵-۲-۴-۵- رابطه جهاد با ترور..... ۹۴
- ۳-۴-۳- خشونت..... ۹۶
- ۱-۳-۴- کلیات..... ۹۶
- ۲-۳-۴-۲- تعریف لغوی و اصطلاحی خشونت..... ۹۶
- ۳-۳-۴-۳- رویکرد پیامبر و معصومین (ع) به خشونت..... ۹۷
- ۴-۳-۴-۴- قوانین اسلام و خشونت..... ۹۹
- ۴-۴-۴- عملیات استشهادی..... ۱۰۲
- ۱-۴-۴-۱- کلیات..... ۱۰۲
- ۲-۴-۴-۲- تعریف عملیات استشهادی..... ۱۰۲
- ۳-۴-۴-۳- عملیات استشهادی در آیات و روایات..... ۱۰۲
- ۴-۴-۴-۴- تفاوت عملیات استشهادی و عملیات انتحاری..... ۱۰۵

۴-۵- تفاوت ترور و عملیات استشهادی ۱۰۷

فصل چهارم: بررسی ترور در حقوق

کلیات ۱۰۹

تعریف حقوقی تروریسم ۱۱۰

ارکان سه گانه جرایم تروریستی ۱۱۱

۱- عنصر قانونی تروریسم ۱۱۱

۲- عنصر مادی تروریسم ۱۱۲

۲-۱- رفتار مجرمانه (اعمال تروریستی) ۱۱۳

۲-۲- شرایط و اوضاع و احوال (حالت رعب و وحشت) ۱۱۶

۲-۳- شروع به جرم ۱۱۶

۳- عنصر معنوی تروریسم (قصد مجرمانه) ۱۱۷

۱- بررسی تروریسم در حقوق داخلی ایران

۱-۱- کلیات ۱۱۹

۱-۲- تفاوت تروریسم و محاربه در حقوق ایران ۱۲۰

۱-۲-۱- مرتکب جرم ۱۲۰

۱-۲-۲- رفتار مجرمانه ۱۲۲

۱-۲-۳- موضوع جرم ۱۲۳

۱-۲-۴- قصد ایجاد وحشت و ناامنی در مردم ۱۲۳

۱-۲-۵- انگیزه مجرمانه ۱۲۴

۱-۲-۶- قربانیان جرم ۱۲۴

۲- بررسی تروریسم در حقوق بین الملل

۱-۲-۱- اقدامات سازمان ملل ۱۲۵

۲-۲- کنوانسیون های بین المللی منطقه ای ۱۲۷

۲-۳- مجازات تروریسم ۱۲۸

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

نتیجه گیری ۱۳۲

فهرست منابع ۱۳۵

فصل اول: کلیات طرح

مقدمه:

ترور از جمله پدیده‌هایی است که همراه با موجودیت بشر، پدید آمد و در طول تاریخ، انسان‌های زیادی را از صحنه گیتی حذف نمود و جوامع انسانی را با ناامنی و وحشت رو به رو ساخت. شاید محسوس‌ترین فرآیند این پدیده ایجاد بی‌ثباتی و تزلزل در روابط میان انسان‌ها و به تبع آن بی‌اعتمادی آن‌ها نسبت به عواطف و احساسات بشری و نوع دوستانه باشد. اما به شهادت تاریخ، ایجاد رعب و حذف رقبا از صحنه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که نتیجه حس فزون‌طلبی، استیلاجویی، تملک‌گرایی و... در انسان می‌باشد از عمده‌ترین انگیزه‌های این حرکت ضد انسانی است که تاکنون نیز اینگونه بوده است، منتهی روش‌ها و ابزارهای این عمل، در طول تاریخ دستخوش تغییر شده و اشکال گوناگونی به خود گرفته است. اگر در گذشته لشکرکشی و گسیل کردن سپاه عظیم باعث وحشت و فرار مردم از خانه و زندگی خود می‌شد، امروزه گروه‌های تروریستی با استفاده از تجهیزات و فن‌آوری روز توانسته‌اند تقریباً در هر کجا که اراده کنند، اقدامات خود را سازماندهی کرده و به اجرا در آورند.

اصولاً هر حکومت، سازمان و یا حزبی برای دستیابی به مقاصد خود از طرق مختلف اقدام می‌کند و در بعضی موارد آن‌ها مجبورند از کانال‌های غیر متعارف جهت نیل به اهداف حیاتی مورد نظر خود اقدام نمایند. امروزه یکی از مهمترین این کانال‌ها که در اکثر نقاط جهان به طور وسیعی به کار رفته و به طرق مختلفی اعمال می‌شود ترور و اعمال تروریستی است که در پی حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ (انفجار برج‌های دوقلوی تجارت جهانی در آمریکا) بیش از پیش در ادبیات سیاسی جهان کاربرد یافت و موج عظیمی از قلم‌فرسایی‌ها در مورد این حادثه و تبیین اثرات و ادله آن صورت گرفت و ترور و تروریسم به واژه‌های مهم در عرصه بین‌المللی تبدیل شدند. هر چند این واژه‌ها قبل از آن نیز مطرح بودند، ولی پس از این حادثه، کاربرد تازه و

بیشتری یافتند. کاربرد جدید آن انتساب این حادثه به مسلمانان از سوی غربی ها و سپس حمله به دین اسلام بود و این موضوع به دستاویزی برای دشمنان اسلام تبدیل شد تا هر جا رد پای از ترور و قتل بر جا می ماند انگشت اتهام را به سمت اسلام نشانه روند و مسلمانان را به عنوان عوامل تروریستی معرفی نمایند. این در حالی است که اسلام خود بزرگترین قربانی تروریسم است. بسیاری از بزرگان از جمله امامان معصوم (ع) و عده کثیری از رهروان راستین آنها قربانی این پدیده شوم شده اند.

لذا باید اندیشمندان جهان خصوصاً محققان مسلمان با انگیزه بیشتری به این بحث توجه نمایند تا دیدگاه اسلام در مورد ترور و تروریسم به درستی تبیین گردد و با ارائه راهکارهای مناسب و منطقی، انتقادات و تهمت های ناروایی که به دین مبیین اسلام وارد شده است، پاسخ داده شود. از سوی دیگر یکی از منطقی ترین و صحیح ترین راهکارهای مقابله با تروریسم که حتی می تواند زمینه مطلوبی برای دیگر راهکارها نیز باشد بسترسازی حقوقی از طریق وضع قوانین مورد نیاز است. با توجه به اینکه ماهیت اینگونه اقدامات ضد بشری مجرمانه است، لذا بسترسازی حقوقی بر پایه قوانین کیفری امری ضروری است.

بنابراین در این پژوهش به بررسی پدیده ترور و تروریسم از دو جنبه فقهی و حقوقی خواهیم پرداخت.

بیان مساله:

از آن جا که تروریسم یکی از مهمترین مباحثی است که در میان سیاستمداران و اندیشمندان سیاسی از آن زیاد سخن به میان آورده می شود، طبعاً محققان مختلف از دیدگاه های گوناگونی به آن نگریده اند و به تبیین و توضیح این مفهوم و ابعاد گوناگون آن پرداخته اند. چرا که متأسفانه در سال های اخیر به ویژه در پی حادثه ۱۱ سپتامبر واژه ترور و تروریسم بیش از پیش در ادبیات سیاسی جهان به ویژه در جهان اسلام کاربرد یافت و اسلام به عنوان مهمترین منبع برای ترور و تروریسم معرفی شد و موج حملات علیه اسلام و آموزه های آن در غرب شکل گرفت و این تهاجم گسترده غرب علیه اسلام به گونه ای است که بر کمتر کسی پنهان مانده است. به بهانه ی مبارزه با تروریسم آموزه ها و احکام متعالی اسلام مورد هجمه شدید غربی ها قرار گرفته و مسلمانان به عنوان چهره های تروریستی معرفی گردیده اند که در صدد تثبیت حاکمیت به هر هزینه ای هستند.

حال این سوال اساسی مطرح می شود که فقه پویای اهل بیت (ع) ، که به اعتقاد ما، پاسخگو و متضمن همه ی نیازها و احکام مورد ابتلای آدمی در همه ی جنبه های حیاتش می باشد، آیا تعبیری از ترور ارائه داده است و آیا در منابع اسلامی ما احکامی برای این پدیده شوم در نظر گرفته شده یا خیر؟

به همین منظور ما در پی آنیم که در این پژوهش با تحقیق و بررسی در منابع اسلامی موضوع تروریسم را از جنبه ی فقهی و حقوقی مورد ارزیابی قرار دهیم.

امید است این تحقیق که به روش فقهی و حقوقی انجام می شود، زمینه ای مناسب برای تحقیقات وسیع بعدی باشد.

هدف های تحقیق

ارائه یک پژوهش مجزا و مفید در زمینه حکم فقهی و حقوقی تروریسم در منابع اسلامی هدف اصلی این تحقیق است.

پژوهشی که مورد استفاده سیاستمداران، حقوق دانان و پژوهشگران و دانشجویان عرصه فقه و حقوق و سیاست و نیز دستمداران ان قرار گیرد.

ضرورت انجام تحقیق

انتخاب این عنوان به آن دلیل است که متأسفانه در سال های اخیر به ویژه پس از حادثه ۱۱ سپتامبر یک موج خبری سنگین در جهان به منظور برقراری ارتباط بین دین و تروریسم و به طور خاص بین اسلام و تروریسم سازماندهی شده و تلاش گردیده تا اسلام به عنوان مهمترین منبع برای ترور و تروریسم معرفی شود و در افکار عمومی جهان یک ملازمه خیالی در این زمینه به وجود بیاید.

از آن جا که این مباحث هنوز هم ادامه دارد ضرورت یک بحث علمی و منطقی در مورد احکام اسلام نسبت به تروریسم بسیار مهم محسوب می شود.

استفاده کنندگان از نتایج تحقیق

حقوقدانان و سیاستمداران، پژوهشگران در عرصه فقه، دانشجویان فقه و مبانی حقوق اسلامی و دوستانان مباحث فقهی و حقوقی و علاقمندان به موضوع تروریسم می توانند از نتایج این تحقیق استفاده نمایند.

سوال ها یا فرضیه های تحقیق

آنچه در این تحقیق باید بررسی شود از این قرار است:

۱- آیا در فقه و حقوق اسلامی تعبیری از واژه تروریسم وجود دارد؟

۲- آیا در منابع اسلامی احکامی برای پدیده ترور وجود دارد؟

فرضیات ما بر این است که:

در دین مبین اسلام احکامی در ارتباط با تروریسم وجود دارد اما اینکه چه عنوانی بر آن قابل صدق است نیاز به بررسی دارد که فقیهان و اندیشمندان اسلامی در کتب خود پیرامون این مساله به بحث و تبادل نظر پرداخته اند.

پیشینه تحقیق

در میان کتب و پژوهش های انجام شده کم و بیش، به صورت پراکنده و به مناسبت های گوناگون مباحثی پیرامون تروریسم مطرح شده است که بیشتر جنبه حقوقی و بین المللی داشته، لکن سخن ما در این بحث صرفاً از جنبه فقهی - حقوقی در میان منابع اسلامی می باشد که به صورت یک تحقیق مجزا و مبنایی، سابقه تاریخی ندارد.